

בשוודיה נפגשו צאצאי נוח ואבות היוונים

יעקב שביט
31 באוגוסט 2005

David King, Finding Atlantis A True Story of Genius, Madness and an Extraordinary Quest for a Lost World Harmony Books, New York, 2005

רוזבק היה אחת הדמויות הבולטות ב"רנסנס הנורדי"; אדם רב כשרונות ורב פעלים, שתיכנן מערכת מים חדשה לאופסלה ופעל בתחומי מדע שונים. הוא עבד באוניברסיטה המהוללת של העיר (שנוסדה ב-1447), כיהן זמן מה כרקטור שלה והטיף לחופש המחקר המדעי. רוזבק היה אחד משני המגלים של מערכת הלימפות וגם מחלוצי המחקר הארכיאולוגי המדעי: הוא ראה בחפירה בתל ניתוח אנטומי המאפשר לקבוע את השכבות השונות לפי רקבובית האדמה. לבד מכך היה אסטרונום ובוטניקאי (הגן הבוטני שהקים היה, לטענתו, שני בגודלו רק לזה שבוורסאי).

אולם רוזבק התפרסם בעיקר בדיבוק שאחז בו בשנות השישים של המאה ה-17. לאחר שהתוודע לכתב היד של הסאגה האיסלנדית Hervararsaga (הסאגה של הרוור) דימה לגלות דמיון מפתיע בין העולם הנורדי הקדום לבין

המיתולוגיה היוונית. הדמיון המדומה הזה הוביל אותו לניסיון למלא את החסר במקורות היסטוריים על ההיסטוריה הנורדית הקדומה.

כך הגיע למסקנה - שכמה מלומדים הגיעו אליה לפניו - כי ההיפרבוראים (שהרודוטוס פיקפק בקיומם; היסטוריה ד, 32-36), אותו עם שחי מעבר לרוחות הצפון, אינו אלא הסקנדינאוים הקדומים. הרי לפי המסורת האגדית היוונית, שהשתמרה על ידי פאוזניאס, ההיפרבוראים, "העם המאושר ברכתי הצפון", בהנהגתו של אולן, הם שייסדו את האורקל ואת פולחן אפולו בדלפי ובדלוס, ולפי פינדר הם היו אלה שמשחו את ראשו של הרקולס בשמן, מנהג שאומץ אחר כך באולימפיאדות.

ובכן, טען רודבק, ההיפרבוראים האלה הם השוודים הקדומים, ושוודיה זכאית על כן להתהדר בתואר ערש הציוויליזציה, שראשיתה ב-2300 לפני הספירה; ציוויליזציה ששיגשגה אלף שנים לפני מלחמת טרויה. הוא התחיל איפוא במפעל חייו, שמטרתו להוכיח את ההשערה הזאת באותות ובמופתים. לפי חישוביו, המבול התרחש בשנת 2400 לפני הספירה והעולם יושב בשנת 1670 לפני הספירה. צאצאיו של נוח בחרו להתיישב תחילה בשוודיה, משום שלאחר המבול מקור המזון היחיד שעמד לרשותם היו דגי הים, והנהרות בצפון הרי ידועים בשפע הדגה שבהם. זאת ועוד, השם היפרבוראים מקורו בשוודית - או משמו של המלך Bore ומצאצאיו המהוללים, ה-Boreades, או מהמלים השוודיות - yfwer "גבוה" ו-borne "להיוולד".

רודבק לא הסתפק בכך. הוא מצא שהארגונאוטים הפליגו מקולכיס לשוודיה דרך הדון והוולגה, והא ראייה שגם הוויקינגים פשטו על מזרח אירופה דרך אותם נהרות. כדי להוכיח את ההשערה הזאת בנו רודבק ותלמידיו ספינה וגררו אותם

לחוף. בניסיון הזה הקדימו בכ-300 שנים את מסעותיו של החוקר הנורווגי תור היירדל. הוא גם זיהה את מסלול מסעו של אודיסאוס בצפון הרחוק, ולבסוף קבע כי ממלכת אטלנטיס האבודה לא שכנה בים התיכון, באוקיינוס האטלנטי, או באוקיינוס השקט, אלא בשוודיה, במקום ששכנה אופסלה העתיקה, שבה מצא רודבק, לטענתו, שרידים של המקדש של אטלנטיס. הוא גם קבע כי מקורם של אלי האולימפוס הוא שוודי, וכי זווס אינו אלא האל תור. בכל מקרה, להשערות הפורחות האלה היתה לפחות תוצאה חיובית אחת: רודבק הדפיס את הפרוגרמות של האוניברסיטה בשוודית - כלומר ב"אטלנטית" - ולא בלטינית, משום שראה בשוודית את המקור של הלטינית והיוונית כאחד.

גיבון לא חטא בלגלוגו על החיבור הגדול של רודבק, ארבעת הכרכים (בלטינית) בני 2,500 עמודים של ה-Atlantica, והכרך החמישי, שהוא אטלס. ואולם רודבק, שכונה בזמנו "האורקל מן הצפון" וזכה לפופולריות רבה (לייבניץ, מונטסקייה, פייר בייל וניוטון, בין היתר, נמנו עם קוראיו הנלהבים), לא ראוי רק לגינוי. אין לראות בו רק מי שביקש להעניק לשוודיה, מעצמה אירופית בשקיעתה בסוף ימיו, מעמד מרכזי בתולדות אירופה, ולכן קיבל תמיכה מחצר המלוכה. הוא היה גם חוליה בגלריה הארוכה של מלומדים שכתבו היסטוריה אוניוורסלית מנקודת מוצא דיפוזיוניסטית קיצונית; כלומר, כזאת שבמרכזה עומד החיפוש אחר המקור הקדום האחד והיחיד של המין האנושי, שממנו נפוצה התרבות ברחבי תבל. בתוך כך חיבר בין המסורת המקראית (נוח ומגדל בבל) ובין המיתולוגיה היוונית. מדובר במאמץ סיזיפי המעוגן בארודיזיה מפליאה ובדמיון פורח, פורה ומפליא.

עד כה יכלו רק קוראי שוודית להכיר את הביוגרפיה של רודבק (בספרו של גונאר אריקסון). עכשיו, בזכותו של דיוויד קינג, הביוגרפיה שלו נגישה. זו הדרך

להיוודע לשילוב - המרתק תמיד - בין איש מדע לחוקר האחוז בדיבוק של דמיונות וספקולציות, שיש בהם, לדעתו, למצוא את הפתח לחידות הגדולות של ההיסטוריה. זו גם הדרך לבחון אם מדובר רק בעוד מקרה ראוי לגינוי של הפיכת מיתוסים להיסטוריה ושל המצאת מיתוסים לאומיים, או של מחקר שיש לו מקום של כבוד על מדפי האזוטריקה ההיסטורית - מחיבוריו של המלומד הישועי אתנסיוס קירשר, בן זמנו של רודבק, עד החיבור עב הכרס של המשורר האנגלי גם עד ספריו של מרטין ברנל בן זמננו. ארון הספרים מלא להתפקע בחיבורים של חוקרים, המגייסים את מעמדם וידיעותיהם בתחומי מדע שונים כדי להציע תיאוריות ספקולטיוויות על תולדות האנושות.

את רודבק צריך לזכור בהקשר של הזמן שכתב בו, ולא לשפוט את מפעלו רק כ"אחד מגילויי הטירוף הגדולים בהיסטוריה העולמית". ואולם, בני דמותו של רודבק - כמו אלה שאומברטו אקו מיטיב ללגלג עליהם ב"מטוטלת פוקו" - לא עברו מן העולם, והם ממשיכים למצוא להם לגיונות של חסידים.